

Stručni članak

UDK 261.5:316.77
316.77:261.5

IVAN MARIJANOVIĆ

Vjerska kultura i komunikacijska sredstva

UVOD

Razmišljanje na temu "Vjerska kultura i sredstva priopćavanja" shvatio sam kao aktivan odnos subjekta komunikatora (svćenika, vjeroučitelja, kateheta) prema ovim sredstvima, kojima se on svjesno i (po mogućnosti) stručno služi u širenju vjerske kulture, odnosno naviještanju radosne vijesti. To je svakako bolje i poželjnije od "pasivnog, potrošačkog odnosa" prema tim sredstvima. Želio bih zato da ovo razmišljanje bude poticaj za aktivnu upotrebu tih sredstava, dakako, ne zaboravljajući ni njihov domet i učinak na nas same kao i na one (s) kojima komuniciramo.

RIJEČ O KULTURI

Čovjek je biće različito od svih drugih. Po svom pozivu i poslanju, po svom životnom određenju, on se ne zadovoljava golom egzistencijom, tjelesnim preživljavanjem, nego teži urediti svoj život prema nekoj slici, uzoru, idealu, nečemu što oblikuje njegovu svijest i njegov svijet. On nije dakle produkt slijepih sila niti se njima prepušta, nego svoje sile, svoje psihofizičke datosti i duhovne sposobnosti usmjeruje, oblikuje, njeguje, kultivira radi postizanja željenog ideala. On uviđa vrijednost i osjeća potrebu i želju da motri, upozna je i pamti, da obrađuje i prerađuje, diže, poboljšava i poljepšava cijeli svoj život, da sebe i svu svoju okolinu *kultivira*. U njemu su se razbuktale *kulturne energije* i on se eto idejama istine, ljepote, društvenosti, morala i vjere izrazio kao *kulturno biće*.¹ Aktivirajući svoje duhovne, *kulturne snage* čovjek neumorno prilagođuje okolicu i svijet sebi i sebe opet tom svijetu i okolici. Izdižući se tako postupice, a kojiput i krivudavo, nad svoje prvotno, primitivno stanje naturalnog bića, on kao da stvara novi život i svijet, život oduhovljen, viši svijet ideala, svijet novih vrijednosti te sam izlazi tako kao duhovno ili *kulturno biće*.² *Kultura* je dakle upravljenost na vrijednosti koje obično označavamo pojmovima: istina, ljepota, dobrotu i svetost.³

Ovdje se od pojma kulture, koja je upravljenost na "više", "plemenite", "kulturne" vrijednosti, odvaja pojam civilizacije, koja se može smatrati upravljenošću na "niže" vrijednosti ostvarenja, privređivanja i uživanja materijalnih dobara. "Kulturu bismo tako mogli najbolje odrediti općenito kao ono *ustrajno nastojanje čovjeka i čovječanstva, da u i nad carstvom prirode stvori i izgradi jedan novi svijet vrijednosti iz vlastitih duhovnih sila i slobodno po svojim idejama ("kulturna volja")*. *Smisao ovog određenja mogli bismo još kraće formulirati pa ovako kazati: Kultura je obrađivanje, prerađivanje i oplemenjivanje prirode po vrednosnim idejama.*"⁴

Kultura je dakle "cjelina stvarnosti što ih je čovjek stvorio ili preoblikovao u vidu svoje čovječnosti".⁵ Ona obuhvaća "sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; čini sve čovječnijim društveni život, i to u obitelji kao i u cijelom građanskom društvu, moralnim napretkom kao i napretkom institucija; konačno, tokom vremena izražava, saopćuje i čuva u svojim djelima velika duhovna iskustva i težnje da služe napretku mnogih, dapače i cijelog čovječanstva".⁶ Kultura nužno sadrži povijesni i socijalni aspekt, a često je obilježena i etnološkim značenjima te označava stupanj (duhovnog) razvoja neke ljudske skupine.

Treba reći da *kultura* nije u suprotnosti s *prirodom*, jer kultura je izraz prirode, glas i potreba prirode, kultura je doista viši stupanj prirode, ona je "pravo razvijena, povišena i dotjerana, posve izrasla priroda, naprosto zato, jer ju je stvorio čovjek, a

1 Usp. S. Matičević, *Priroda, kultura i odgoj*, u: N. Kujundžić - I. Marijanović (prir.), "Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića", Zagreb, KSC, 1991, str. 200.

2 *Isto*, str. 201.

3 *Isto*, str. 200. i 201.

4 *Isto*, str. 202.

5 J. Gevaert, *Kultura*, u: *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon (RPKL)*, Zagreb, KSC, 1991, str. 395.

6 GS 53.

čovjek je od prirode duhovno ili kulturno biće".⁷ Tako se ovdje "natura" i "kultura" odnose kao dvije srodne stvarnosti, dapače kao dva stupnja iste stvarnosti koji se međusobno uvjetuju. Time se izbjegava nepotrebna napetost i sukob koji su posebno u povijesti uzrokovali mnoge nesuglasice i raspre i doveli do svrstavanja pod barjak naturalizma i pozitivizma, s jedne strane, ili spiritualizma i kulturalizma, s druge strane, a posebno poguban ishod bio je rascjep vjere i života.

Za našu temu to je važno uočiti jer kulturu smatramo mjestom življenja i komuniciranja ideja, vrijednosti, poruka, sustava, mjestom susreta osoba i njihovih ideala, mjestom susreta čovjeka s Bogom koji se utjelovljuje u kulturu, uzima tijelo ne samo konkretnog čovjeka nego i dotične kulture da bi uopće mogao biti prepoznatljiv čovjeku. Zato je inkulturacija (*kulturna inkarnacija*), kao proces utjelovljenja kršćanskog života i poruke u konkretnu kulturu, ujedno i jedini spasenjski pristup čovjeku. Ukoliko se spasenjski želi pristupiti svakom čovjeku znači da se treba odreći poistovjećivanja kršćanstva s njegovim kulturnim (zapadnoeuropskim) izrazom, lingvističkim i strukturalnim oblicima omeđenim prostorom i vremenom konkretne sredine, možda prevladanim, neprikladnim ili okamenjenim i stoga beživotnim; znači, dalje, da kršćanstvo treba izraziti kulturnim elementima konkretnih novih kultura ili novim elementima zapadne kulture; treba dakle "stvaralački posredovati u preoblikovanju i oslobađanju postojećih kultura, započinjući nova kulturna uobličavanja".⁸ To dalje znači da treba komunicirati život kulture na kulturno životan način.

Kultura je mjesto ozbiljenja ne samo religiozne ideje (utopije) i na njoj počivajućih vrijednosti, nego i religioznog čovjeka uopće, ukoliko se on definira kao biće simbola i smisla za koji se veže (religio).⁹

VJERSKA KULTURA

Kultura, prema nauku Crkve (GS 53), kao širok spektar ljudske djelatnosti, doživlja-

vanja i izivljavanja (izražavanja životom) bitno se dakle odražava i na duhovnom, religioznom, vjerničkom području koje nadilazi čistu empiriju i pozitivna mjerenja znanstvenim parametrima, te uvire u transcendenta, religiozna, duboko osobna i samim time izvorna, neponovljiva, vjernička iskustva. Napor kojim se rađaju, prate i promiču takva iskustva može se nazvati "religiozna", "vjerska" kultura. Odnos unutarnjeg "vjerničkog" i vanjskog "društvenog" može biti u skladu i kontinuitetu, ili pak u suprotnosti i diskontinuitetu, tj. razdoru između vjere i kulture. Ukoliko se unutarnji, subjektivni, vjernički i izvanjski, objektivni, kulturno-religijski elementi skladno podudaraju i tvore cjelinu, možemo govoriti o *ostvarenju religioznog identiteta*, tj. o uspjelom procesu inkarnacije vjere, odnosno inkulturacije. Ova problematika je vrlo česta posebno posljednja dva mjeseca, od Sinode 1974, koja je raspravljala o ovoj temi u sklopu evangelizacije.¹⁰

KOMUNICIRANJE (VJERSKE) KULTURE

Kako je kultura plod čovjekova duha, stečen dugotrajnim naporom, ona je i baština svega čovječanstva. Tu baštinu treba poznavati, usvajati, komunicirati, ali i kritički preispitivati i dalje razvijati. Potrebno je stoga u komuniciranju kao procesu poznavati i slijediti komunikacijske zakonitosti.¹¹

7 S. Matičević, *isto*, str. 210.

8 J. Gevaert, *Inkulturacija*, u: RPKL, str. 256.

9 "So zeigt sich der Mensch in seiner Entwicklung als ein nach einem Letztsinn zu binden." E. J. Birkenbeil, *Pädagogik in ihrem christlichen Ursprung*, Freiburg-Basel-Wien, Herder, 1978, str. 250.

10 Problem odnosa vjere i kulture, ili kultura, osobito živo se osjeća posljednjih desetljeća. Isprepleće se s problematikom "govora", "prilagodavanja", "inkulturacije" i "akulturacije". II. vatikanski sabor doista je bio osvješćenje Crkve u novom kulturnom pluralizmu. Usp. E. Alberich, *Kateheza i crkvena praksa*, Zagreb, KSC, 1986, str. 106-113.

11 Usp. N. Kujundžić, *Zakonitosti optimalnog komuniciranja* u: A. Bežen - F. Jelavić - N. Kujundžić - V. Pletenac, *Osnove didaktike*, Zagreb, Školske novine, 1991, str. 57-58.

Osnovni je zakon svakog komuniciranja *spособnost prepoznavanja* onog što se komunicira (M. Buber). Samo ako se komunicanti djelomično poistovjećuju, komuniciranje je moguće. Ako nema nikakvog područja gdje se susreću i poistovjećuju, nema ni komuniciranja, jer su svi putovi do druge osobe zatvoreni. Ako se pak komunicanti potpuno poistovjećuju, komuniciranje nije potrebno. To znači da postoji minimum i maksimum identifikacije, koji dokidaju komuniciranje. (To je dakako apstraktna pretpostavka, jer ljudi ni u čemu nisu potpuno isti niti potpuno različiti.) Unutar toga prostora postoji naravno velik broj mogućnosti koje ovise o komunicantima, sadržajima i okolnostima komuniciranja. Koliko je ova zakonitost važna u evangelizaciji, pastoralu, katehezi i uopće religioznom i kulturnom komuniciranju, nije ni potrebno isticati. Bez osjećaja za pojedinu (religioznu) sferu čovjekova bića, bez sposobnosti da se u nju zađe i otkrije njen smisao i poruka svaki govor o religioznom postaje nemoguć i suvišan, dapače nehuman i štetan (kolike smo ateiste mi "školovali" na vjeronauku), ukoliko ne poštuje granice čovjekovih sposobnosti i mogućnosti. Odatle su i nicali prigovori da je religija otuđenje, iluzija, projekcija, ne toliko što bi to ona sama po sebi bila, nego što je konkretni čovjek može tako doživjeti, a nerijetko ju je i doživljavao. U pozitivnom pak značenju svaka čovjekova čežnja i napor da uredi svoj život prema nekom kulturnom idealu, da pronade svoje izvorište i svoj konačni uvir, da otkrije životni smisao, otvorena je mogućnost prema apsolutu i religiji kojom se on komunicira. Samo iz autentičnog, doživljajnog ljudskog iskustva moguće je uspeti se do autentičnog iskustva s Bogom. Tu je zakonitost uvažio i sam Krist Gospodin svojim utjelovljenjem, kojim je omogućio čovjekov susret s Bogom i kojim nam prenosi poruku Očeve ljubavi. To je poruka inkarnacije kao autentičnog oblika ljudskog komuniciranja.¹² U toj perspektivi komunikator je sredstvo, put upoznavanja komunicirane stvarnosti.¹³

Druga zakonitost naglašava činjenicu da je svako autentično ljudsko *komuniciranje*

uvijek *totalno*, tj. čovjek prenosi poruku, i otkriva tu poruku, cijelim bićem, a ne samo verbalnim načinom, jezikom (P. Watzlawick). To znači da čovjek komunicira ne samo onim što govori nego i onim što živi, onim što jest, i u tom smislu nemoguće je ne komunicirati. Poruke i spoznaje prenesene s više medija, koji utječu na više osjetila (sluh, vid, opip, okus, miris), snažnije su i značajnije od onih koje se prenose samo jednim medijem. Čovjek dakle komunicira cijelim bićem i cijelim bićem prima komunicirano; on je biće *simultane multimedijalnosti*. Iz toga proizlazi da govor o Bogu ima smisla samo ako je autentičan, doživljen a ne "naučen", neautentičan. Što će se i na koji način komunicirati ovisi o komunicantima, sadržaju, sredstvima, okolnostima, i tu treba tražiti "prirodni kanal".

Treća zakonitost komunikacijskog sustava jest da se može komunicirati samo onoliko koliko prima *najslabija komponenta* toga sustava (Liebigov zakon, Liebigova dužica): bačva se može napuniti samo dotle dokle dopušta najniža njena dužica). To prije svega znači da se u komuniciranju ne može ići iznad kapaciteta onoga kome se komunicira. Znači dalje da *komunicirano podliježe svim komponentama podsustava*: spoznajnim, osjećajnim, voljnim; zatim praktičnosti i primjenljivosti sadržaja, načina, sredstava... onoga što se komunicira. Ne može se, dakle, u vjeronauku i katehezi, težiti samo za tim da se "prenese" sve znanje, ne obazirući se na psihostrukturu, kulturu i društvene uvjetovanosti u kojima vjeroučenik ili katehizand živi. To dalje znači da treba razvijati i druge njegove komponente, a ne samo spoznaje, dakle osjećajne i voljne, kao i socijalne, prakseološke, ako su oni "niža dužica" komunikacijskog podsustava. A to se ne može istim, samo verbalnim, izrazom niti istim, verbalnim kanalom. Usto treba voditi računa i o drugim značajnim čimbenicima koji utje-

12 Usp. A. Matusić, *Inkarnacija - metoda katehizacije*, "Kateheza", 1979, br. 1, str. 21-27.

13 Usp. 1 Iv 1,3: "Što smo vidjeli i čuli, navješćujemo i vama..."

ču na prijenos i prihvaćanje ili neprihvaćanje religijske poruke: obitelj, škola, grupa/ /vršnjaci, ulica, masmediji (posebno TV i video), zatim dosadašnja iskustva, pozitivna i negativna, koja su dala pečat osobnosti.

Na razini grupe ili razreda to znači da treba uvažiti *ritam* natprosječnih i ispodprosječnih učenika, ne svodeći sve na prosjek i standard, već prateći i pomažući svakom da slijedi svoj osobni ritam čime se odgojno-obrazovni proces individualizira tj. prilagođuje konkretnim osobama kojima i mora biti u službi. Ponuda koja dolazi izvana, od strane (vjero)učitelja, mora imati otvoren put do onoga kome je namijenjena, ali ne smije nad njim vršiti nasilje.

Četvrta zakonitost naglašava kako je *komunikacija stohastički proces* čiji uspjeh ovisi podjednako o svakom njegovu pod-sustavu.¹⁴ To se može predočiti na modelu strujnog toka koji uključuje više podsustava: električni generator, dalekovod, transformatorska stanica, kućna strujna mreža, radna trošila (aparati i žarulje), sklopka. Bez bilo kojeg od tih podsustava nema ni konačnog učinka, tj. svjetla ili topline. Slično, iako još kompliciranije, funkcionira i protok informacija što sve na kraju može imati željeni ili neželjeni učinak.

Iz ovih temeljnih komunikoloških zakonitosti proizlaze i *temeljne didaktičke zakonitosti* edukativnog komuniciranja:

- plodna odgojno-obrazovna komunikacija mora se temeljiti na komunikativnoj kompetenciji;
- odgojno-obrazovno komuniciranje je permanentan proces koji se odvija u institucionalnim i neinstitucionalnim organizacijama;
- odgojno-obrazovna komunikacija je izrazito dinamičko-interaktivan proces čiji je cilj dolaženje do zajedničkog iskustva putem argumentiranja i sporazumijevanja;
- svako komuniciranje, posebno odgojno-obrazovno, poštuje načelo ekonomičnosti;
- svaki komunikativni akt odvija se u nekoj zajednici (organizaciji, grupi);
- svako odgojno-obrazovno komunicira-

nje zasniva se na nekoj referentnosti, respondibilitetu, suodnosu, kao temeljnoj mogućnosti sporazumijevanja.¹⁵

Na kraju ovog odsjeka mogli bismo zaključiti da nastava, vjeronauk, kateheza, evangelizacija, moraju slijediti *komunikacijske zakonitosti* ako žele biti uspješni. Neće dakle biti jednosmjernan kanal komuniciranja (diseminacija), nego će pristupiti *interaktivno, dijaloški, plurimedijski*, koristeći sve *nastavne sustave* (majeutička, predavačka, heuristička, programirana, timska, ezemplarna, problemska nastava,¹⁶ i sve *nastavne oblike* (frontalni, grupni, individualni),¹⁸ služeći se svim *nastavnim sredstvima i pomagalima*: auditivnim, vizualnim, audiovizualnim, kompjutorom.¹⁹ Ali njihov izbor i upotreba nisu proizvoljni, nego moraju odgovarati subjektu, sadržaju, cilju.

KOMUNIKACIJSKA SREDSTVA I NJIHOVA UPOTREBA U VJERSKOJ KULTURI

Ovdje se navode samo osnovna i to prema uobičajenoj podjeli: auditivna, vizualna i audiovizualna.²⁰

- Među *auditivnima* posebno se ističu gramofon, magnetofon (kazetofon) i radio. Mogu se koristiti pojedinačno i kombinirano povezani u glazbenu liniju, čime se postižu poželjniji efekti, posebno ako su opremljeni još i pojačalom, zvučnicima (za stereo ugođaj), slušalicama i mikrofonom za izravno snimanje. Prednost je takvih kombinacija što omogućuju relativno jednostavno rukovanje audioizvorima, gotovo savršen prijem informacija, njihovu koncertaciju i mnogostruku primjenu.

14 Usp. N. Kujundžić, *djelo*, str. 58.

15 *Isto*, str. 59.

16 Vidi: F. Jelavić, *Nastavni sustavi*, u: A. Bežen..., *nav. djelo*, str. 67-90.

17 Vidi: N. Kujundžić, *Nastavne metode*, u: A. Bežen..., *nav. djelo*, str. 91-95.

18 Vidi: V. Pletenac, *Nastavni oblici*, u A. Bežen..., *nav. djelo*, str. 95-96.

19 Vidi: V. Pletenac, *Nastavna sredstva i pomagala*, u: A. Bežen..., *nav. djelo*, str. 103-110.

20 *Isto*. Vidi također RPKL.

Posebno su pozitivne karakteristike radija kao medija i didaktičkog sredstva: neposrednost doživljaja, aktualnost, ažurnost, zanimljivost i atraktivnost, autentičnost, istovremenost, utjecaj na razvoj perceptivnih sposobnosti (vjero)učenika te utjecaj na ostvarivanje odgojnih ciljeva. Naravno, sve to će doći do izražaja ako se ovo sredstvo koristi stručno i temeljito pripremljeno.

- *Vizualna* sredstva su veoma brojna: slike, crteži, skice, dijapozitivi, dijafilmovi, filmovi, grafikoni, dijagrami, piktogrami, sheme, karte, plakati itd. Pomoću projektorra mogu se uvećati, a mogu se i kombinirati s auditivnim sredstvima i pomagala, čime se uvećavaju prednosti posebno u konkretizaciji predmeta i pojava, što pozitivno utječe na proces učenja. Posebno su prikladni dijapozitivi zbog lakoće rukovanja, prilagodljivosti, predodžbene snage i odgojno-obrazovne učinkovitosti.

- *Audiovizualna* sredstva i pomagala: zvučni film i televizija, vjernije dočaravaju stvarnost nego samo auditivna i samo vizualna sredstva, ali za razumijevanje i uživanje u tim djelima potrebno je poznavanje specifičnosti televizijskog i filmskog jezika. Zato su potrebne etape: priprema (nastavnika i učenika), praćenje filmskog i TV programa te zaključni rad u kojem se analiziraju, povezuju i dopunjavaju dijelovi bitni za shvaćanje cjeline koji se zatim inkorporiraju u već postignute spoznaje.

- *Kompjutor*: elektronički uređaj koji prima, obrađuje i daje informacije. Služi procesu odgoja i obrazovanja, a po svojoj naravi i važnosti mijenja cjelokupnu strategiju učenja i nastave, iako mu još nisu iskorištene sve didaktičke mogućnosti, posebno na planu softwarea (S. Rodek, 1986). To znači osposobljavanje nastavnika, konstrukciju pratećih programa koji bi se mogli koristiti u nastavnim i izvannas-

tavnim situacijama. Inače uza sve prednosti koje kompjutor pruža kao vrlo fleksibilno sredstvo komuniciranja, on nije lijek za sve probleme učenja i poučavanja. Evo nekih prednosti i nedostataka. *Prednosti*: veća mogućnost individualizacije procesa učenja i usvajanja znanja, poštivanje osobnog ritma, lako prikupljanje podataka, mogućnost dvosmjerne komunikacije, brz protok informacija (preko kompjutorskih centara i sustava), aktualizacija nastave, olakšavanje učenja i rada, mijenjanje uloge nastavnika koji će neposrednim kontaktom s učenikom ne samo obrazovati nego i odgajati. *Nedostaci*: rad s kompjutorom ne može zamijeniti osobnu komunikaciju koja je temelj odgoja i obrazovanja, zahtijeva ovladavanje tehničkim kompjutorskim jezicima, uvećava se mogućnost tehničkih grešaka, izrada programa je prilično složen i skup proces, nedostatak pratećih didaktičkih pomagala. Pravo rješenje treba tražiti u kombinaciji neposredne ljudske komunikacije između učenika i nastavnika, te učenika i kompju-tora.

Kao prilog ovom razmišljanju evo i tablice didaktičkih sredstava i pomagala s njihovim prednostima i nedostacima u praktičnoj primjeni.²¹

Prednosti i nedostaci raznih pedagoških medija

Zbog lakšeg pregleda lista pedagoških medija podijeljena je u tri grupe: mediji *bez projekcije slika*, mediji *s projekcijom slika* i *ozvučeni* mediji. Grupa "s projekcijom" podijeljena je zatim na nepokretne i pokretne slike; grupa "ozvučenih" obuhvaća samo ozvučene *medije* (najveći dio vizualnih *medija* obuhvaća također i ozvučene).

21 Prema: Michele Pellerey, *Progettazione didattica*, Torino, SEI, 1980, str. 254-260.

I. MEDIJI BEZ PROJEKCIJA SLIKA

MEDIJI	PREDNOSTI	NEDOSTACI
A. <i>Knjige, fotokopije i drugi tisak</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Neki bolje uče čitajući. 2. Čitanje omogućuje slijediti osobni ritam. 3. Omogućuje usporedbe i provjere. 4. Fotokopije, koje se lako mogu načiniti, reproducirati i provjeravati i u velikoj mjeri, korištene u poučavanju, mogu umanjiti potrebu za bilješkama; mogu također njegovati lokalni izraz. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Knjige su skupe i postavljaju ekonomske probleme. 2. Priručnici brzo zastare; rijetko se obnavljaju. 3. Dobri priručnici i fotokopije traže dobru daktilografsku i reproduksijsku uslugu.
B. <i>Predmeti i uzorci</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pokazuju stvarne a ne supstitutivne predmete. 2. Trodimenzionalni su. 3. Omogućuju sudjelovanje u studiju sa svim osjetilima. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mogu biti teško dostupni. 2. Mogu biti teški i opasni za rukovanje. 3. Njihova upotreba je općenito ograničena na male grupe. 4. U nekim slučajevima se lako oštećuju. 5. Teško se sistematiziraju.
C. <i>Modeli i simulatori</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Trodimenzionalni su i slični stvarnosti. 2. Njihove dimenzije omogućuju minuciozno ispitivanje. 3. Omogućuju uvećavanje neke strukture (npr. srednjeg uha). 4. Omogućuju pokazivanje funkcije kao i oblika. 5. Omogućuju usvajanje i prakticiranje različitih tehnika. 6. U nekim slučajevima se mogu izraditi od priručnih materijala. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nužnost stručne ruke za njihovu izradu. 2. Simulacijski modeli su često skupi. 3. Njihova uporaba je često ograničena na male grupe. 4. Lako se kvare. 5. Ne mogu se nikad izjednačavati s praksom. Postoji opasnost krivog učenja.
D. <i>Grafikoni, karte, dijagrami, crteži, plakati, slike</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poboljšavaju predstavljanje podataka. 2. Pomažu organizirati materijal. 3. Fotografije su bliže stvarnosti od crteža ali povezanost dvaju medija je često korisna. 4. Općenito se lako izrađuju i reproduciraju. 5. Lako se sistematiziraju, katalogiziraju (npr. fotografije u crno-bijeloj tehnici). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ograničeni su na male grupe (osim ako se ne projiciraju epidijaskopom). 2. Efikasna uporaba traži dobru opremu i stručnu osobu.

MEDIJI	PREDNOSTI	NEDOSTACI
<i>E. Ploča</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jeftina je; može se postaviti na mjesto. 2. Omogućuje velik broj grafičkih prikaza. 3. Omogućuje hod u etapama te organizaciju i razradu strukture ili pojma. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Učitelj okreće leđa učenicima. 2. Grupa je ograničena na 50-ak učenika. 3. Figure, makar i dobro napravljene, brišu se i ne mogu se sačuvati za kasniju uporabu. 4. Nužna je znatna stručnost (koju nastavnik rijetko posjeduje).
<i>F. Flanelograf</i> (Većina ovih primjedaba odnosi se također na magnetsku ploču.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mogućnost ponovne uporabe. 2. Može se općenito izraditi od priručnog materijala. 3. Zgodno prikazuje promjene odnosa. 4. Ako se dobro upotrebljava, održava pažnju. 5. Može se podesiti za sudjelovanje grupe. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ograničen je na manju grupu. 2. Da bi bio uvjerljiv, potrebno je svladati tešku tehniku.
<i>G. Posjet mjestu</i> (Iako nije medij u užem smislu, donosimo ga radi usporedbe s drugim čimbenicima.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Promatranje načina kako se sudjeluje u stvarnosti. 2. Prilika za grupni rad i podjelu odgovornosti. 3. Metoda koja promiče osobnu motivaciju. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Veliki su troškovi vremena i prijevoza. 2. Ograničeni su na manje grupe. 3. Zahtijevaju pažljivo planiranje. 4. Veoma je teško kontrolirati elemente koji rastresaju.

II. PEDAGOŠKA POMAGALA KOJA SE SLUŽE PROJICIRANJEM SLIKA

A. *Nepokretne slike*

<i>a. Projiciranje slike na neprovidnu podlogu (epidijaskop)</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Povećava crtane ili tiskane dokumente. 2. Ne traži pripremu dijapozitiva. 3. Omogućuje prijenos uvećanih slika na papir ili ploču da se mogu kopirati. 4. Omogućuje projiciranje veoma malih predmeta ili primjeraka neznatnih dimenzija. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Projekcija je jasna samo u općoj tami (osim ako se ne vrši skupim aparatima). 2. Aparat je glomazan i težak za prenošenje. 3. Potreban je izvor električne energije.
<i>b. Projekcija na svijetloj ploči s dijaskopom</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mogu se projicirati i na danjem svjetlu, pred velikim brojem osoba. 2. Komentator je okrenut licem slušateljstvu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Potreban je električni izvor. 2. Izrada složenih transparenta zahtijeva stručnost i skupe materijale.

MEDIJI	PREDNOSTI	NEDOSTACI
	<ol style="list-style-type: none"> 3. Lako se priprema, od priručnog materijala. 4. Figure se mogu nacrtati prije ili postupno po etapama s cijelom grupom. 5. Omogućuju demonstriranje pokreta i procesa, plastičnim, providnim i obojenim modelima. 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Fotografski materijal je općenito isključen zbog skupoće (iako postoji adapter koji omogućava primjenu dijapozitiva 35 mm. 4. Uporaba u poučavanju je ograničena, jer se teško prilagođava osobnom studiju.
c. Dijapozitivi i film s nepokretnim slikama	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prikladni za brojne grupe. 2. Produciranje i reproduciranje (u crno-bijeloj tehnici) relativno je lako. 3. Trenutno su najjeftiniji od svih vizualnih pomagala. 4. Lako se podešavaju za osobni studij. 5. Postoji tip koji omogućuje gledanje ili projiciranje bez električnog izvora. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Što se tiče filma s nepokretnim slikama, red koji se ne da mijenjati stvara neke probleme. 2. Zahtijevaju djelomično zamračenje, osim ako se ne upotrebljava posebni zastor prikladan i za danje svjetlo. 3. Reprodukcijska dijapozitiva u boji je skupa (a u mnogim krajevima nemoguća).
d. Mikrokartice	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zgodno sistematiziranje i klasificiranje velike količine materijala. 2. Razmjena informacija među raznim kolekcijama. 3. Ekonomičnost pri projiciranju za velike grupe. 4. Jednostavnost i lakoća prilikom pripremanja i slanja. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Premalene za jednostavno oko. 2. Dosta su ekonomične za osobnu uporabu, dok je teže rukovanje za projiciranje u velikim grupama.
B. Kino		
a. Film (8 i 16 mm)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Blizu stvarnosti što se tiče pokreta i zvuka. 2. 16 mm odgovaraju širem krugu, a 8 mm manjim grupama. 3. Prostor i vrijeme su ograničeni. 4. Djeluju na osjećajnost: mogu stvarati stavove, postavljati probleme i demonstrirati tehnike. 5. 8 mm filmovi su korisni u osobnom učenju. 6. Valjan su izvor učenja posebno ako projiciranju prethodi profesorov uvod i slijedi diskusija. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ne prilagođavaju se osobnom ritmu. 2. Filmovi su skupi i teško se proizvode. 3. Filmovi za osobno učenje su relativno skupi. 4. Nužna je električna. 5. Oprema je teško prenosiva. 6. Projiciranje zahtijeva zamračivanje (osim ako se ne projicira na posebno platno). 7. Uvozni filmovi mogu biti neprikladni (vidi uvjete pod prednosti br. 6).

MEDIJI	PREDNOSTI	NEDOSTACI
b. Prijenosi otvorenog kruga. Televizija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prikladni su za male grupe ili za mnogo grupa raspršenih na širokom prostoru. 2. Mogu privući i podržavati pažnju. 3. Mogu buditi čuvstva, stvarati stavove i postavljati probleme. 4. Istodobne difuzija u više razreda ekonomizira prisutnost nastavnika. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Programi su skupi i traže visokokvalificirano osoblje. 2. Prijamnici su skupi i teško se održavaju. 3. Nužan je električni izvor. 4. Nema mogućnosti interakcije niti neposredne povratne informacije. 5. Student se mora prilagoditi fiksnom programu, bez mogućnosti da na nj utječe.
c. Televizija kao zatvoreni krug i videokazete	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prikladne su za srednje i manje grupe. 2. Video vrpce se mogu ponoviti više puta, već prema potrebi učenja. 3. Imaju prednosti kao i film 1, 3 i 4 (vidi gore). 4. Korisni su za uvećavanje slike, registriranje unutarnjih situacija, mikronastavu, praćenje kliničkog sindroma, ili u znanstvenim eksperimentima, za "prenošenje stvarnosti u razred", za registriranje urgentnosti. 5. Prijenosna oprema može funkcionirati i na baterije kad se želi registrirati na mjestu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Početni troškovi proizvodnje su visoki i nužno je kvalificirano osoblje. 2. Nužan je električni izvor. Ako prijenosna oprema funkcionira na baterije, prilikom njihove promjene nužan je električni izvor. 3. Prijamnici su skupi i zahtijevaju održavanje.

III. OZVUČENI MEDIJI

a. Radiodifuzija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prikladna je za velike grupe ili za male grupe rasprešene po širokom prostoru. 2. Dostižući istovremeno više razreda, omogućuje smanjenje broja nastavnika. 3. Može privući i održavati pažnju. 4. Prijamnici su relativno ekonomični i mogu funkcionirati na baterije. 5. Zajedno s drugim materijalom (radiovizija) može poslužiti kao izvrsno sredstvo u poučavanju. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prijenos zahtijeva posebne instalacije i kvalificirano osoblje (iako jeftinije i jednostavnije od televizije). 2. Učenici se moraju prilagoditi fiksnom prijenosu bez mogućnosti promjene. 3. Nema mogućnosti interakcije niti neposredne retroakcije.
------------------	--	---

MEDIJI	PREDNOSTI	NEDOSTACI
b. Ozvučene snimke	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prikladne su za grupe svih dimenzija. 2. Posebno su prikladne za osobno i grupno učenje. 3. Zahvaljujući mogućnost da se zaustave ili vrate natrag, lako se mogu prilagoditi ritmu svakog studenta. 4. Postoje ekonomični uređaji koji funkcioniraju i na baterije, a i kazete su relativno jeftine. 5. Mogu se koristiti u više namjena: ozvučenje projiciranja dijapozitiva, mikronastava, šumovi srca, postavljanje problema...	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uporaba za individualno učenje zahtijeva mnogo jedinica da bi se vrpca mogla više puta proći. 2. Zapis dobre kvalitete mora se snimiti u studiju.